

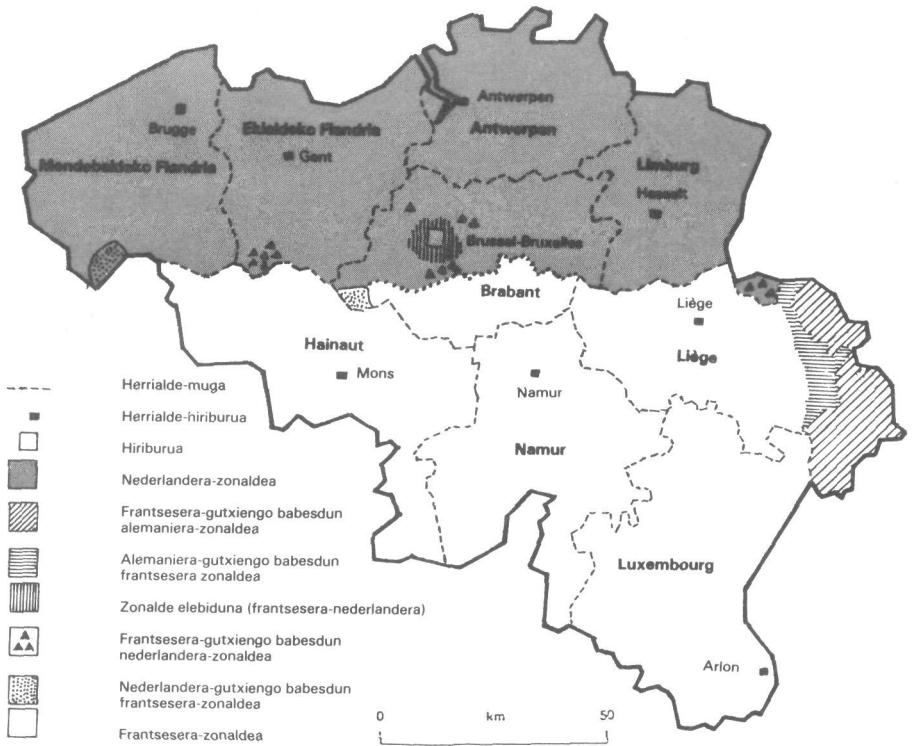
Hizkuntz lurraldetasuna Belgikan

Flandretarrek Belgika Estatu barruan nederlandarren alde eraman duten borroka luzea, miresgarri gertatzen da alde askotatik. Jokabide iraunkor nekagaitz horretan agertzen bait da, nabarmen, herri baten esnatzea eta suspertzea. Politikaren eta ekonomiaren mailan oso garbiki, jakina: Flandriak gaur (1984ean zehazkiago), eta Brusel kontutan hartu gabe, Belgikako BPG delakoaren % 57,9 sortzen du; industri esportazioaren alorrean % 77,9 Flandriari dagokiolarik (1986).

Flandretarrek, halere, ez dute «geroko gero»tan utzi beren naziotasunaren indarketa (eta flandretar abertzaletasunean hizkuntza da habe nagusia). Flandriaren suspertzean alferrik bila daiteke ekonomikaria teknokratiko merkerik. Alor guztietan, Belgika modernoaren eta bikunaren eragile nagusia, *Flandria* izan da.

Gure helburua ez da, noski, gaur eta hementxe, Flandriaren pizkunde hori bertatik bertara jarraitzea. Gure orrialde hauetan, eta soziolinguistikari dagokionez, hauxe aztertuko dugu bakarrik: Belgikan mamitu den *lurraldetasun-mota*.

«Flandretarrek ez dute «geroko gero»tan utzi beren naziotasunaren indarketa eta flandretar abertzaletasunean hizkuntza da habe nagusia»

HIZKUNTZ ZONALDEAK.

Elebidunak Belgikan

«Belgikar Estatua elebiduna izanik ere, belgikar hiritarrak ez dira beren eguneroko bizimoduan batere elebidunak»

Belgika Estatua elebiduna da. Nederlandera mintzo da gehiengo: % 59,4; 5.888.000 biztanle. Eta frantses gutxiengo: % 40,0; 3.960.000 biztanle (1986). Hiru hizkuntza ofizial daude Belgikan, egia esan; Ekialdean, Eupen-Malmedy inguruan, 65.000 belgikarren ama-hizkuntza, alemaniera bait da (% 0,62).

Ohar garrantzitsu bat egin behar da: belgikar *Estatua* elebiduna izanik ere, belgikar *hiritarrak* ez dira beren eguneroko bizimoduan batere elebidunak. (Gauza bera gertatzen da, bidenabar esateko, Suitzan eta Suomi-Finlandian).

Waloniarrak bereziki oso elebakarrak dira, are jakintza-
ren mailan ere: waloniarrek ez dakite askotan frantsesez
baizik, eta dakitelariz ere ez dute bakanka baizik erabil-
tzen:

A) Elebitasuna Walonian (ehunekotan)

	1866	1930	1947
Hainaut	2,1	5,7	7,4
Liège	3,0	5,2	7,7
Luxembourg	0,2	0,8	2,6
Namur	0,6	1,8	4,4

Benetan esan daiteke Walonia elebakarra dela, eta beti
izan dela.

Flandretarren artean, aldiz, maila apalean bada ere, mol-
datzeko moduan bederen, batzuk badakite frantsesez, be-
ren artean sekula erabiltzen ez badute ere:

*«Belgikako
elebidunak
Bruselen aurkitzen
dira»*

B) Elebitasuna Flandrian (ehunekotan)

	1866	1930	1947
Antwerpen	6,3	13,4	18,2
Mendeb. Flandria	7,6	15,7	22,2
Ekiald. Flandria	6,5	12,0	17,0
Limburg	6,5	9,1	12,4

Datu zehatzik ez badago ere, elebitasun hau jaitsi egin
dela pentsa daiteke; eta nederlanderaren nagusigoa haz-
korra dela.

Belgikako elebidunak Bruselen aurkitzen dira:

C) Elebitasuna Bruselen (ehunekotan)

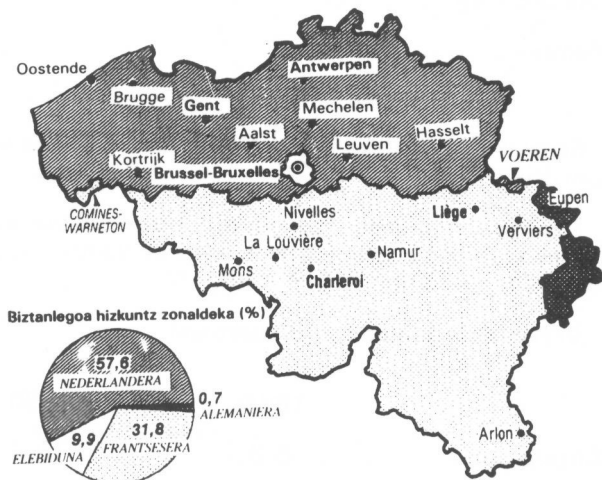
	1866	1930	1947
Brusel hiria	23,5	36,9	42,7

Gaur egun bruseldarren erditsua bide da elebiduna no-la-hala.

Zifra horietan nabarmen agertzen da frantsesaren gain-tasuna: oso waloniar gutxi daki nederlandez, baina flandretar gehixeagok daki frantsesez. Baina urrun gaude "elebitza orokor" famatu horretatik. Ez da egia belgikarrak elebidunak direnik. Belgikarrak eguneroko bizieran batez ere, *elebakarrak* dira: nahiz batzuk, gutxi, funtzionalki, bigarren hizkuntza jakin. Bruselen, dena dela, gaur egun frantsesa da gehienik *erabiltzen* den hizkuntza.

Aurrerago mintzatuko gara "errazpidedun udalez".

«Ez da egia belgikarrak elebidunak direnik. Belgikarrak eguneroko bizieran batez ere, *elebakarrak* dira: nahiz batzuk, gutxi, funtzionalki, bigarren hizkuntza jakin»

LURRALDE NAGUSIAK.

Eskubide pertsonalen emaitzak

Joan den mendeko Belgikan 'elebitasuna' zegoen teorian, eskubide pertsonalak, 'askatasun osoa' itxuraz. «De facto» Belgika hura frankofonia zen, belgikar Congo kolonialean garbi agertu den bezala. Belgikako burgesia frankofonia zen. eta berak sortu eta kontrolatzen zuen Estatu ere bai. Ehun urtez flandretarrak "bigarren mailako" komunitatea izan ziren.

Pertsonatasunaren arabera sistemak, frantsesaren garaipena zekarren Flandrian, nederlandararen kaltetan. Holandan, ordea, hau garbi ikusten zen, hizkuntza berberak (nederlanderak, alegia) Estatu osoan zirauen sendo.

Eman ditugun elebitasunari buruzko zifretan somatzen denez, frantsesez bizi ziren flandretarrak ere bazeuden, burgeskumeak hain zuzen: 1947ko Erroldan nabarmen agertu zenez:

Antwerpen	29.938	frantsesdun	(egunkaria eta guzti).
Gent	19.431	''	(Unibertsitatearen eraginez, hein batez)
Ronse	7.952	''	
Brugge	3.094	''	

Elebitasun ofizialak, bestela esanda, diglosi aldi iragan-kor baten buruan, hizkuntza nagusiaren elebakartasunera zeraman Flandria.

Flandretar abertzaleek garbiki ulertu zuten hau. Eta horren ondorioz, flandretar mugimendu osoak, Kas Deprez irakasleak idatzi duen bezala, elebitasun utopikoen kontra borroka etengabea burutu du aspergaitz. Quebectarrek baino lehenago konprenitu zuten flandretarrek: «lurraldetasuna ala hil».

*«Belgikako
burgesia
frankofonoa zen
eta berak sortu eta
kontrolatzen zuen
Estatua ere bai»*

Bruselgo hizkuntz egoeraren bilakaeran ikusi zuten flandretarrek errazkeriekin hausteko beharra:

	Nederlandera	Frantsesa	Elebidunak
1866	46,2	19,3	31,7
1880	42,0	23,2	26,2
1890	29,6	20,7	44,7
1900	25,5	22,3	42,8
1910	23,2	27,1	40,8
1920	16,4	31,6	46,7
1930	14,3	37,1	42,7

Nederlandun elebakarrak behera doaz, eta frantsesezko elebakarrak gora: nahiz erditsuan gelditurik agertu, itxuraz bederen.

Bruselgo udalerriak (19 udalerrri dira 1954ez geroztik, lehenago 16 izan ondoren) mende honetan barrena pasa dira frantsesera:

1910 (3): Eselen, Sint Gillis, Schaerbeek.
1920 (3): Brusel (hirigunea), Ukkle, Watermael.
1930 (3): Auderghem, Woluwe (biak: St.L. eta St.P.)

Esan beharrik ez dago: dirudunen auzoak daude barne (Eselen, Erdia, Ukkel).

Hori gelditzeko bide bakar bat: lurraldetasuna. Eta horrela mamitu ziren 1932ko hizkuntz legeak.

1932ko Hizkuntz Legeak

Esan dugunez, haseratik beretik konprenitu zuten flandretarrek «elebitasun orekatua», «elebikuntza orokorra», «lurralde berean bi hizkuntzaren hazkunde baketsua», eta antzekoak, ipuinak zirela. Zehazkiago mintzatzekotan, nederlandera suntsierara eramango zuten aitzakiak besterik ez zirela. Hizkuntza bat salbatzekotan, ulertu zuten, *erabilpen-lurraldearen elebakartasuna* behar da. Ez dago bi biderik.

Eta horretara, 1932z geroztik (lehenagotik ere bai, egia esateko, baina ez horren deliberratu) Belgikaren erdibikertara jo zuten, helburua garbi jarritz: lurraldetasuna gidari, Flandria nederlandera hutsez ari izango zen; eta Walonia, frantses hutsez. Brusel bakarrik, hiriburua zelako, salbuespen gisa, elebitasunean ari izango zen, hiztunen eskubide pertsonalen errespetuan. Horixe izan zen Belgikak hautatu zuen glotopolitika.

Hamabostaldi historiko batean, bi alor nagusiren antolakuntza zehaztu zen:

1. **Administrazioa** (1932-VI-28ko legea);
2. **Irakaskuntza** (1932-VII-14eko legea).

Bi sailkabide legeztatu ziren, zein bere alorrerako:

1. — Udalerrri bateko *gutxiengoak* % 30era iritsiz gero, *elebitasuna* gidari *lekuko administrazioan* (pertsonatasuna gidari, hitz batez, gutxiengo hori nabaria izatekotan). *Gu-*

«Joan den
mendeko Belgikan
'elebitasuna'
zegoen teorian,
eskubide
pertsonalak,
'askatasun osoa'
itxuraz. «De
facto» Belgika
hura frankofonoa
zen, belgikar
Congo
kolonialean garbi
agertu den
bezala»

txiengoa kokkorra, *txikia*, izanez gero (% 30 baino *gutxiago*-koa), *gehiengoa* nagusi, eta *administrazio osoa* *gehiengoaren* *hizkuntzaz*. *Lurraldetasuna* gidari, hitz batez, *gutxiengo* txikiek eskubideak oro galtzen zituztelarik.

2. — Bide beretik, udalerrri bateko *gutxiengoak* % 20ra iritsiz gero, *elebitasuna irakaskuntzaren* alorrean (*personatasuna* gidari). Gurasoen esku haurren irakaskuntz hizkuntza. Baina *gutxiengoa txikia* izanez gero (% 20 baino *gutxiago* oraingoan), eskola ofizial bakarra *gehiengoaren hizkuntzaz*. *Lurraldetasuna*, beraz. (Irakaskuntza hori, *bidena*-bar esateko, *lehenengo* eta *bigarren* mailako ikasgutan).

Bruselen, berriz, bai *Administrazio* lokala eta bai *lehenengo* bi mailetako eskolak, *personatasunaren* arabera. Eskola-mota gurasoen hautatuko dute eta udal-administrazioarekiko harremanetan, *hiritarrek* hautatuko dute harreman-hizkuntza hori.

Sailkapen-eskala desberdina izanik ere (muga % 8an bait dago) hauxe izan da Suomin erabili den erizpide-mota: eroldako emaitzen arabera (Suitzan ez, jakina).

Gutxiengoek, hitz batez (% 15 eman dezagun) *asimilatze*-ko *beste biderik* ez zeukaten; ez umeentzako eskolarik zuten, eta ez udal-harremanetarako eskubiderik ere. Eta *flandretar* abertzaleek askikotzat jo zuten eskala hori.

Hizkuntz mugak, beraz, hasierako urrats honetan, Suomin diren bezala, hamar urtetan behin egiten zen eroldaren ondorio izanik, *aldakorrak* ziren: posible zen, 1932ko legeen arabera, *flandretar* herri bat, eman dezagun, *hizkuntz* aldakuntzen ondorioz, *elebidun* bihurtzea; are frantses hutsera aldatzea.

Hots, Erroldako emaitzetan agertu zenez (1947ko emaitzak, horregatik 1954era arte ez ziren kaleratu), galdeketa erantzuten zuten *hiritarrek*, beren *jarreraren* arabera erantzuten zuten; eta *ez benetako erabilpenaren* arabera. Faktore politikoek, esate baterako pisu handia zuten: "flandretarra = nazia" sasi-berdinketak, adibidez. Edingengo *hiritarrek* (fr. Enghien), egia borobilaren kontra, frantsesez mintzatzea markaturik utzi zuten; *Flandriak*, horrela, beste herri bat galduz.

Erroldaren kontrako joera azkartuz joan zen; eta *flandretarrak* Errolda kentzeko ahaleginetan hasi ziren. Suitzan egin den bezala, *Flandriaren* eta *Waloniaren* arteko muga *aldakaitz* nahi zuten, *hizkuntza* bakoitzari dagokion lurraldea ere betirako finkatuz. Eta horrela zedarritutako bi eskualdeotan, *hizkuntz lurraldetasuna* hertsiki aplikatu, eta alor publikoetan bederen *elebakartasuna* legezatu.

«*Elebitasun ofizialak diglosi aldi iragankor baten buruan, hizkuntza nagusiaren (frantsesaren) elebakartasunera zeraman Flandria*»

Maixeaketen lotsarik gabe, *multzoaren* eskubideak *gizabanakoaren* eskubideen *gaintik* ezarri nahi zituzten (Suitzan bezala). Flandrian nederlandera, eta Walonian frantsesez. Eta kitto.

Dialektoen egoeraz ez dugu hemen ezer esango. Puntu txo hau bakarrik gogoraziko: Flandriako hizkera herrikoiak, 'flamenkerak' nolabait esateko, oso bizirik zeudela (eta daudela); Waloniako dialekto erromanikoak, aldiz, galduz eman daitezkeelarik.

Erroldaren hizkuntz atala, horrela («le volet linguistique» delakoa), ezeztatu egin zen (1961).

Eta Flandriarren eta Waloniaren arteko muga 'aldakaitza' finkatzekotan («clichage de la frontière linguistique» delakoa), jakitun-batzorde bat sortu zen, «Harmel Batzordea»; beronek, ikerkuntza sakon baten ondoren, muga non zen erabaki zezan.

Eta 1962ko Azaroaren 8ko legeaz finkatu zen muga ofizial hori. Tirabirik izan ziren barruti batzuetan. Ekialdean, batez ere, istilua sortu zen Voeren-en (fr. Fourons). Eta aurrerago ere honetaz mintzatu beharko dugu.

Erizpidea aurrera atera zuten flandretar abertzaleek: pertsona-eskubideak alde batera utzi; eta giza multzo batek *bere osotasunari* eusteko eskubidea bermatu zen. Lurraldetasuna, hitz batez.

Aski ote zen, ordea, 1932ko legeak finkatutako bi alorretan *bakarrik* lurraldetasun hori bermatzea? Garai hartan haxe finkatu bait zen: a) administrazioeko *zerbitzu*-hizkuntza; b) *1. eta 2. mailako* irakaskuntza. Hori aski, hala aurrerago joan behar ote zen?

Baietz erabaki zuten flandretarrek. Eta *Unibertsitatearen* alorrera jo zuten (Gent-en irekitako bide beretik); eta segidan *ekonomiaren* munduan sartu ziren.

Gogora dezagun laburki, halere, xehetasun-pare bat.

Zuzenbidea eta Armada

1935ean lege bat atera zen *Tribunalen* hizkuntz erabilpenaz. Waloniakoek frantsesez egin beharko zuten bezalaxe, Flandriakoek nederlandera hutsez lan egin beharko zuten aurrerantzean; epaitutako *pertsonen* hizkuntza zeinahi izanik ere. Alor honetan ere lurraldea gailen. Bruselgo tribunalak, bide beretik, lurraldea bezala, elebidunak.

«Hizkuntz mugak
hasierako urrats
honetan, Suomin
diren bezala,
hamar urtetan
behin egiten zen
erroldaren
ondorio izanik,
aldakorrak ziren:
posible zen,
1932ko legeen
arabera,
flandretar herri
bat, eman
dezagun, hizkuntz
aldakuntzen
ondorioz, elebidun
bihurtzea; are
frantses hutsera
aldatzea»

Handik hiru urtetara, 1938an, *Armada*ren alorra arautze-
ra pasa ziren. Aurrerantzean, soldadutzako 'instrukzio'-al-
dia, osoki, soldadua *ama-hizkuntzaz* egin beharko zen;
armada-unitateak hizkuntzaren arabera moldatuz, eta
agintariek ere lurraldeko hizkuntza bakarrik erabiliz. Agin-
te-hizkuntzaren arazo hau izan zen luzaz flandretar aber-
tzaleen helburua. Nederlandera, beraz, 1938an lehen aldiz
Belgikako historian, aginte militarren hizkuntza ere bihurtu
zen.

Belgikako *Irrati-Telebista*, bestetik, bitan zatitu zen
1960an: nahasketarik ez, eta bi sare paralelo antolatu zi-
ren, goitik behera, biok zein bere hizkuntzaz soilki ari.

Unibertsitate frankofonoen arazoa

Mende-hasieratik zegoen zintzilik Flandriako frantses
unibertsitateen arazo hau (Gent, Leuven). Noiz arte?

Gent-eko Unibertsitatearen nederlanderatzearen prozesu
zaila 1930eko hamarkadan hasi zen; eta gerra dela-eta, bi
hamarkadaz luzatu zen, azkenean *Gent*-eko Unibertsitatea
nederlandera hutsez ibili arte. Baina tentsio gaitzak gaindi-
tu ondoren. Adibide bakar bat ematekotan, Paul
Hymans-ek, Holandako Unibertsitatean ezelako arazorik
somatu ez arren, *Gent*-ekoa nederlanderatzeke proiektua
«zientzi bandalokeria»tzat salatu zuen...

Hogeitamar urte beranduago *Leuven*-go unibertsitate-
ren arazoa gauzatu zen (teorian bederen, hau elebiduna
zen 1935az geroztik; baina *Leuven* lurraldea, Flandrian da-
goenez elebakarra da). Maiz kontatuak izan diren istiluen
ondoren, frantseseko lerro guztiak Ottignies-era aldatu
ziren 1968an (Waloniara, alegia). «Louvain-la-Neuve» be-
rria frantses hutsez ari da geroztik, eta *Leuven* zaharra ne-
derlandera hutsez.

Eta txanda orduan *Bruselgo* Unibertsitateari iritsi zi-
tzaion. 1834ean frantses hutsez sortua (ULB), ez zen lu-
rraldearen hizkuntz egoera betetzen (*Brusel* elebiduna bait
da). Teorian bazegoen, 1935az geroztik nederlanderazko
adar ahul bat. Baina hori aski ez zela-eta, «Vrije Universi-
teit Brussel» osoa eraiki zen, simetria bilatuz. Eta 1970az
geroztik bikoitza da *Brusel*-go Unibertsitatea: bata nede-
landera hutsez, bestea frantses hutsez.

«Hizkuntza bat
salbatzekotan
erabilpen-lurraldearen
elebakartasuna
behar da. Ez dago
bi biderik»

Ekonomi munduaren hizkuntz arauketa

«Erizpidea
aurrera atera
zuten flandretar
abertzaleek:
pertsone- eskubideak
alde batera utzi;
eta giza multzo
batek bere
osotasunari
eusteko eskubidea
bermatu zen.
Lurraldetasuna,
hitz batez»

1973ko Irailean dekretu garrantzitsu bat kaleratu zuen «Flandriako Kultur Kontseiluak» (1970eko Konstituzioaren aldaketaz sortua; eta geroztik, 1980koan, «Flandriako Batzarrea» birbataiatua). Lege horren helburua garbi agertu zen legearen beraren testuan: «Flandriako ekonomi munduaren nederlanderatzea». Alegia, lantegietako, enpresetako eta lan-harremanetarako hizkuntz gorabeherak arautzea, lanpostuetarako frogasistemak normaltzea, eta abar.

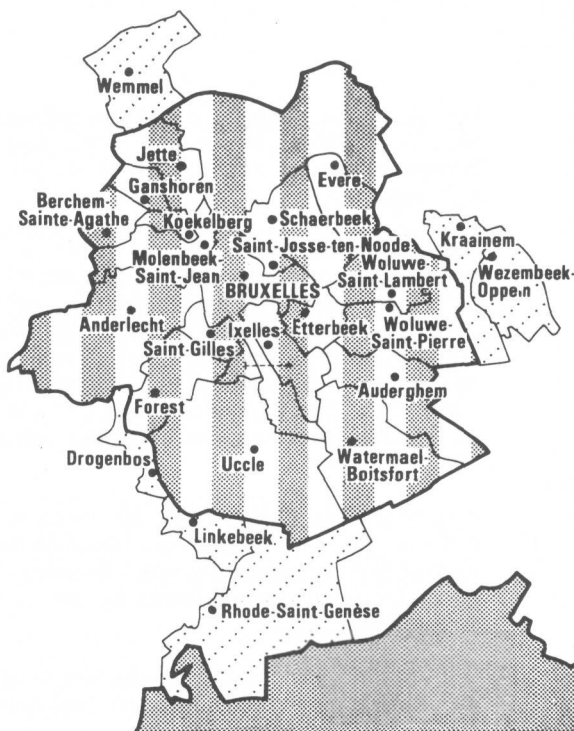
Erabaki horiek sendoturik gertatu dira 1980ko Konstituzioaren aldaketan (1980eko Uztailaren 17 eta 29ko legeak) : Flandriako Kontseilu horrek, Gobernu Zentralaren interferentziarik gabe, «dekretuz legeztatuko du hizkuntzen erabilpena enpresen barruko harremanen alorrean; eta gauza bera egingo du legeak beterez dituen Agiriaren eta gainerako dokumentuen alorrean».

Flandrian dauden enpresetan, hitz batez, are jatorriz yankiak direnetan ere (hanartean ingelesez gidatuak), nederlanderak izango da hizkuntza bakarra, esparru honetan ere lurraldetasuna hertsiki aplikatuko delarik. Ugazaben eskubide 'pertsoneal'... kitto.

Brusel-go gorabeherak

Belgikako udalerririk guztiak, legez, Walonian daude ala Flandrian daude. Hortaz, *lurraldetasuna* aplikatzen zaie denei (frantsesa zein nederlanderak), kokaturik dauden *lurraldearen arabera*.

Salbuespen bakarra: «Brussel-Bruxelles», belgikar gutien hiriburua.

- Zonalde-muga — Udalerrri-muga
 [White box] Nederlandera-zonaldea
 [Dotted box] Frantsesera-gutxiengo babesdun nederlandera-zonaldea
 [Vertical stripes box] Brusel hiriburuko zonalde elebiduna
 [Horizontal stripes box] Frantsesera-zonaldea

**BRUSEL HIRIBURUA (19 UDALERRIK OSATUA)
ETA INGURUKO 6 UDALERRI BEREZIAK («à facilités»).**

Brusel *elebiduna* da; eta bertan eskubide *personalak* daude: bai udal-administrazioaren alorrean, bai irakaskuntzan, bai zuzenbide-instituzioetan; bai, jakina, *Estatuari* dagozkion elkarte eta bulego guztietan. Seinalazioa, bide beretik, elebiduna da Bruselen (Walonian eta Flandrian elebakarra den bezalaxe). Are gehiago: Bruselgo denda eta saltegi pribatuetan ere, benetako elebitasuna dago: bezeroak bi hizkuntzetan mintzatzeko aukera du.

Noraino heltzen da Brusel, ordea? 1954eko aldakuntzez geroztik, Bruselek 19 udalerrri ditu. Eta mapan ikus daite-

keenez, uharte elebiduna da; Hegoaldetik ez bait du muga ukitzen. Flandrian barruan dago; eta inguru guztian nederlandera hutsez bizi diren udalerriek eta eskualdeek mugatzen dute.

Brusel, ordea, mundu guztiko hiriburuak bezala (areago europar instituzioen kokalekua den aldetik) etengabe ari da hazten. Eta Brusel elebidunean lan egiten duen jende asko, «de facto» inguruko udalerrri flamenkoetan bizi da (eta frantsesez bizi askotan). Soziolinguistek aurkitu dute-nez, inguruko 36 udalerritan nabaritzen da Bruselen hizkuntz eragin hori (etorkinen olatua dela-eta boskoiztu egin da bertako jende-kopurua azkeneko mendebetean). Zer egin?

«1935ean lege bat
atera zen
Tribunalen
hizkuntz
erabilpenaz.
Waloniakoek
frantsesez egin
beharko zuten
bezalaxe,
Flandriakoek
nederlandera
hutsez lan egin
beharko zuten
aurrerantzean;
epaitutako
pertsonek
hizkuntza zein nahiz
izanik ere»

Flandretarrek guztiz gogor jokatu dute: 19 udalerririk elebidun, *eta batere ez gehiago*. Eskubide pertsonal eta demokraziakeria guztien gainetik, Bruselen inguru guztian, *flandestar elebakartasuna* epaile. Ez bait dure frankofonoek aisa irentsi:

Inkesta soziolinguistiko ez-ofizialen bidez aurkitu dute-nez, inguruko *sei* udalerrri hauetan dago gaur frantsesa nagusi:

Linkebeek	%72	(frantsesdun)
Drogenbos	%69	''
Kraainem	%64	''
Wezembeek	%57	''
Wemmel	%57	''
Sint Genesius Rhode ...	%54	''

Eta horietako frantsesdunen erreguak moldatzekotan asmatu zen «errazpidedun-udalerrria» deritzon lege-mota («commune à facilités» frantsesez). Beroietan berezi egiten dira barnekaldeko *lan-hizkuntza* deritzona (lurraldetasuna salbatuz, beraz); eta kanpokalderako *zerbitzu-hizkuntza* deritzona (hein batez, eskubide pertsonalen ohoretan). Lehenengoa, barrukoa, *nederlandera hutsa da*: «Tout service local... utilise *exclusivement* la langue néerlandaise dans les services intérieurs» (23.Art., 1966-VII-18).

Bide beretik:

«24.Art.: Les services locaux...rédiqent *en néerlandais*

et en français les avis, les communications et les formulaires destinés au public».

«25.Art.: Les mêmes services emploient, dans leurs rapports avec un particulier, la langue que l'intéressé utilise».

Baina legez sei udalerrri horiek (sei dira; eta nekez izan daitezke zazpi edo hamar, etorkizunean) Flandrian daude, flandestarrak dira; eta irtenbide hori «momentuko errazpi-dea» besterik ez da. Ez dago 'olio-zeta' delakoaren hedakuntz arriskurik. Ez dago flandestarrek gorroto duten «gebiedsroof» delakorik (lur-lapurketa nederlandaraz). Lurraldetasuna bermaturik geratu da.

1989ko Urtarrilaren 12ko legean ere (Bruseli buruzkoa) eutsi egin zaio erizpide nagusiari; baina Bruselgo nederlandunak % 20 besterik ez izanik, ohizko 'parekotasunari' ezin eutsi; nahiz eta Bruselgo gobernu autonomoan, berdintasunari atxiki: «34.Art.: L'Exécutif est composé de cinq membres, élus par le Conseil en son sein. Outre le Président, il comprend deux membres du groupe linguistique français, et deux membres du groupe linguistique néerlandais du Conseil». Behin eta berriz: Brusel elebiduna da, eta belgikar guztien hiriburua.

Hizkuntz muga ondoko udalerrien arazoa

«Harmel Batzordeak» bere lana burututa, 'betirako' kokatu zuen Walonia eta Flandrian arteko muga (betirako praktikan, alegia).

«1973ko Irailean dekretu garrantzitsu bat kaleratu zuen «Flandriako Kultur Kontseiluak». Helburua: lantegietako, enpresetako eta lan-harremanetarako hizkuntz gorabeherak arautzea (nederlandaratzeta), lanpostuetarako froga-sistemak normaltzea, eta abar»

HIZKUNTZ-ZONALDEEN ARTEKO MUGA.

87.450 biztanle pasa ziren Flandriatik Waloniara (202,84 km²), Mouscron-Comines eskualdean bereziki, Frantziako mugan bertan; eta beste 23.250 biztanle, alderantziz, Waloniatik Flandriara (149,77 km²). Trukaera honetan Flandriak galdu zuen, ikus daitekeenez.

Baina Waloniak 'galdu' zituen horien artean, Voeren-go sei herriskak zeuden (fr.«Les Fourons»), bertako 5.000 flandestarrak betirako famatu bihurtuko zirelarik.

Hizkuntz muga ofizial berri horretako 25 udalerritan, 'errazpideak' aitortu zitzaizkien gutxiengoa osatzen zuten biztanleei. Horretara, «à facilités» horietako 12 udalerrri legezatu ziren Flandria barruan (Brusel-en ondoko seietan bezala); eta beste 13 udalerriri, Walonia barruan hauek, flandestar gutxiengoari errazpideak onartzen zitzaizkielarik.

Hona hemen bi zerrendak:

Walonian		Flandrian
Ploegsteert		Meses
Warneton		Spierre
Bas- Warneton		Helkijn
Comines		Ronse
Houthem		Bever
Mouscron		Herstappe
Luigne		Moelingen
Herseaux		's- Gravenvoeren
Dottignies	gaurko	St. Martens- Voeren
Flobecq	Voeren	St. Pieters- Voeren
Marcq	(= Fouron)	Teuven
Enghien		Remersdaal
Petit- Enghien		

Flandriako azkeneko sei horietxek dira Fouron famatuak; geroztik udal bakar batetara bilduak.

25 udalerrri horietan, beraz, *lan-hizkuntza, lurraldeari* dagokiona; *zerbitzu-hizkuntza, biak, pertsonatasunaren* bidetik.

Lanpostuetarako frogak, adibidez, nahitaez lurraldeko hizkuntzaz. Eskola, lurraldeko hizkuntzaz (nahiz, 'erraztasunak' direla-eta, gutxiengoaren hizkuntzazko eskolak, teoriaran bederen, posible izan: 16 gurasok eskatzea, eta hizkuntza horretako eskolarik hurbilena 4 kilometrotara egotea).

Administrazio etsaiaren jukutriak eta luzamenduak salbu (eta ba omen dago honelakorik han ere!) *posible* du gutxiengoak eskola batzuk bederen antolatzea. Fouronetan, esate baterako, frantsesezko eskola batzuk.

Konstituzio-aldaketak: 1970, 1980, 1988

Hirurak gertatu dira *hizkuntzaren alorreko arazoengatik*; berauen artean, Fouronetako arazoa gailen agertzen delarik.

Gakoa hau da: arrazoi desberdinengatik, belgikarrik gehienek gaur, flandestar abertzaleen ondotik (eta Renard waloniar sindikalista famatuaren bidetik) Belgikaren *federalizazioa* nahi dute. Eta federakuntzaren prozesua, hiru aldaketa nagusi horien bitartez, oso aurreratua dago.

Oso laburki:

1970: Bai frantses, bai flandestar 'komunitateek', kultur autonomia *osoa* jaso zuten. Handik hona Flandriako eta Waloniako bi Kontseiluek 'dekretuz' gobernatu dituzte bertako hizkuntz arloak.

1980: Bi komunitateen ahalmena indartu egin zen. Benetako parlamentu federal bana sortu ziren; eta berauek gobernu bana.

Hona hemen «konpetentzien zerrenda»:

1. — *Hizkuntz arazo guztiak*, irrati-telebista, Arte Ederrak, liburutegiak, erakustokiak ...

2. — '*Pertsona*'rekiko *gaiak* (alegia, *pertsonetikiko* harreman zuzenean obratzen diren ekintzak oro: anbulategiak, osakidetza, famili arazoak, gazteriarren babetesa ...

«Belgikako udalerrri guztiak, legez, Walonian daude ala Flandrian daude. Hortaz, lurraldetasuna aplikatzen zaie denei (frantsesa zein nederlandera), kokaturik dauden lurraldearen arabera. Salbuespen bakarra: Brusel, belgikar guztien hiriburua»

3. — 'Eskualde'-arazo mordo bat: urak, inguramendua, etxebizitza, lurralde-antolaketa...

Bigarren gai-saila oso garrantzitsua da hizkuntzaren aldetik, eta zehazkiago emango dugu: «Par matières *personnalisables* on entend tout ce qui concerne les activités administratives qui, bien qu'elles ne soient pas de nature culturelle, comportent néanmoins des *contacts personnels et directs* entre les services publics et les personnes privées, tels que les soins de santé et l'aide aux personnes, aux familles, aux immigrés, aux personnes âgées, aux handicapés, aux jeunes, ainsi que l'assistance post-pénitentiaire» (H. Van Impe, 1984).

«Brusel etengabe
ari da hazten. Eta
Brusel
elebidunean lan
egiten duen jende
asko, «de facto»
inguruko udalerrri
flamenkoetan bizi
da (eta frantsesez
bizi askotan)»

1988: Belgikak ezagutu duen gobernu-krisirik luzeenaren ondokoa (147 eguneko gobernurik gabe, azkenean Martensek belgikar «pentapartito» baten akordioa 1988ko Maiatzean lortu arte). Fourongo (Voeren nederlanderaz) istilua eragile, bertako José Happart frankofoaren jokabide gogorra gidari. (Honek *frantses-lurraldetasuna* eskatzen du Voeren-entzat, gaur bertako jenderia frankofono bihurtua dela argudiatuz).

Hiru aldaketa nagusioz gain, beste urrats *sinboliko*, baina garrantzitsu bat, gertatu da azkeneko urteotan: 1984eko Martxoan, Flandriako Batzarreak «Flandriako Hiriburu» aldarrikatu zuen Brusel hiria; eta frantximentek («franskillun»ek nederlanderaz) atxiki zitzaieten azkeneko esperantzak (alegia, Brusel erabat frantsesurik halako batez gosalduko ote zenez) desagertu egin ziren.

Baina flandestarrak kezkatu bizi dira honi buruz: 19 udalerriotako 665 zinegotzien artean, 69 besterik ez dira flandestarrak (% 10, alegia). Nahiz eskoletan azkeneko urte hauetan, Deprezek frogatu duenez, nederlanderazko irakaskuntzak, lehenengo aldiz aspaldidanik, gora egin duen.

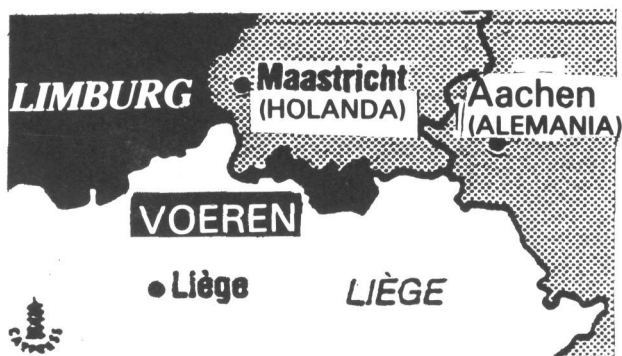
Voeren-en kasua

Jadanik hau luzeegia delakoan, beste okasio baterako utzi beharko dugu Voeren-en kasua.

Brassines-en hitzez esateko: «le problème de Fouron a été omniprésent au cours de la crise» (1987-1988koaz ari da). Baina gauza bera esan daiteke 1963ko gertaerei buruz. Voeren bihurtu da flandestarren sinboloa (lurraldetasuna gailen); eta gaur galtzaile agertzen diren frantximent guztien sinboloa ere bai. Honek, eta ez bestek, azaltzen du

Happart-en arrakasta harrigarria. Nork ezagutzen du Happart-en kide hutsa den Huub Broers, Voerengo flandestar abertzaleen buruzagi lokala? Inork ez, jakina.

Ikus dezagun mapa aurrenik:

«Administrazio
etsaiaren jukutriak
eta luzamenduak
salbu (eta ba
omen dago
honelakorik han
ere!) posible du
gutxiengoak
eskola batzuk
bederen
antolatzea»

Estatuen arteko bitxikeria horietako bat da Voeren. Zergatik, Napoleonen okupazioen ondotik, 1839an Holanda-Belgikako muga finkatzean, zergatik gelditu zen eskualdetxo hori Walonian, eta ez guztiz bidezkoa izango zen holarlar Linburgoren barruan? (Zergatik ez, simetrikoki, Lille ondoko Mouscron-Comines industrialde trinkoa Walonian, eta ez Frantzian? Auskalo. Bigarren kasu honetan berehala soma daiteke arrazoi ekonomikoen eragina ...).

Hona hemen datu batzuk Soziolinguistikaren alorrean:

	F	N	N + F
1866	6,0.....	82,4.....	10,1
1880	5,1.....	70,8.....	17,5
1890	4,2.....	51,4.....	40,2
1900	6,2.....	46,8.....	38,4
1910	5,3.....	48,0.....	38,9
1920	5,6.....	36,3.....	49,5
1930	6,7.....	31,0.....	52,2
1946	15,4.....	17,8.....	56,3

Voeren oso barruti bakartia eta etorkingabea izanik (industriarik ez bait dago), azkeneko lerroko datuak ezin daitzeku uler. 'Zigor'-erantzunak dira horiek; flandestarrak «naziak» zirela-eta. (Bidenabar esateko: Voerengo dialektoa ez da alemana, nederlandera baizik, Elisée Legrosek aspaldian eta zehazki erakutsi zuenez).

Botu politikoa, halere, Waloniaren aldekoa da («Retour à Liège», eta horretan datza Happart anaiei arrakasta gaur arte).

Bortizkeria ere agertu da Voeren-en behin eta berriz. José Happart hiper-frankofonoak europarlamentario maila lortua du, sozialista partidu frankofonoaren zerrendetan (gero P.S.ari damutu bazaio ere).

Baina honek guztiak urrunegi eramango gintuzke. Bego horretan oraingoz.

Fourondarrak Liègekin bizi dira, eta Verviers-ekin eta Visé-kin. Eta bidezkoa litzaiekeen Maastricht hiriari (Hollandan hau), bizkar eman diote. Askí da Voeren bisitatzea Flandria izan dela ulertzeko; eta hein handi batez oraindik ere *Flandria dela* sinesteko.

Flandretarrak, ordea, oro har, ez daude prest berriro ere lur-puska txiki hori galtzeko.

Lurraldetasuna vs. pertsonatasuna; eskubide kolektiboak vs. eskubide pertsonalak...

Auziak badu euskaldunontzat interes ezin larriagorik.

«Belgikarrik
gehienek gaur,
flandestar
abertzaleen
ondotik (eta
Renard waloniar
sindikalista
famatuaren
bidetik)
Belgikaren
federalizazioa
nahi dute»

“Txillardegi”